

Česká humoristická próza v období protektorátu

Erik Gilk

ABSTRACT

The Czech Humoristic Fiction in the Era of the Protectorate of Bohemia and Moravia

The paper, having a summarizing character, deals with the rich production of Czech humoristic fiction published during the period of 1939–1945. The goal of the paper is to describe and classify all important works belonging to this literary genre and to establish their dominant types. Not considering writings by older, not significantly prolific authors (K. Poláček, J. John, K. Konrád), three such types can be determined. The largest category can be called books of folkish humor; their stories are located in specific regions or settlements, and their inhabitants speak in a dialect (F. Zýbal, J. Obrovský, O. Bělecký, A. V. Procházka, R. Kynčl; better-than-average J. Š. Kubín and F. Rachlík). The second type comprises of small-town satires, which had retained their popularity in Czech literature from the preceding period. In this case, main characters are situated in their family set in a professional or urban milieu. The story always criticizes negative attributes of the characters (J. Žák, M. Jíra, V. Kaplický, V. Neff, V. Svatá, V. Šmejč, O. Hanuš). The last distinctive group is prose which uses artistic techniques, such as slapstick and crazy comedies of foreign-language literatures, especially the Anglo-American one (Z. Jirotko, F. Vavřincová, J. Gruss, M. Bílý). Moreover, there are two superior authors of this period whose works do not fit in any of these three types: J. Danda a V. Donát.

KEYWORDS

Czech literature, fiction, the Second World War, humoristic fiction.

KLÍČOVÁ SLOVA

Česká literatura, prozaická tvorba, druhá světová válka, humoristická próza.

1.

Humoristická literatura vzhledem ke své převažující funkci zábavné a relaxační nenáleží k progresivním prozaickým žánrům, zato byla a je populární u širokého čtenářstva. V době protektorátu se na její oblibě nic nezměnilo, ba právě naopak, i nadále vycházely ročně desítky titulů, a to i v druhé části období, kdy po atentátu na Heydricha nastala cílená likvidace české kultury a umění. Můžeme rovněž konstatovat, že se příliš neproměnilo ani poměrně široké spektrum jejich žánrových typů, ovšem s jednou podstatnou výjimkou, kterou byla z pochopitelných důvodů absence politické satiry.

Vedle spíše sporadické tvorby starších a již etablovaných autorů (K. Poláček, J. John, K. Konrád) dominovaly v protektorátní humoristické literatuře tři typy. Kvantitativně nejsilněji byl zastoupen tzv. lidový humor, spjatý s konkrétním regionem nebo přímo lidským sídlem. Takové prózy, jež se nejednou dočkaly pokračování, představují sled epizodických příhod a převažuje v nich charakterizační komika. Vystupují zde rázovité figury lidového šibala či mudrce se selským rozumem, případně vzájemně si konkurující dvojice stejného ustrojení. Vesnický kolektiv se vyznačuje svérázným koloritem, k němuž výraznou měrou přispívá dialekt v řeči postav, mnohdy zaznamenaný foneticky. Náleží sem prózy F. Zýbala, J. Obrovského, O. Běleckého, A. V. Procházky, R. Kynčla a mnoha dalších. Z množství těchto textů vystupují svojí poetikou romány J. Š. Kubína a F. Rachlíka.

Oblíbenou kategorií zůstává i nadále maloměstská satira. Bývá lokalizována přímo do časoprostoru maloměsta, jehož obyvatelé vystupují jako jednolitý celek určující etická pravidla, a fungují jako anonymní chór kritizující každého jedince překračujícího takto ustanovené normy (J. Žák, M. Jíra). Anebo může být próza zaměřena na společenskou kritiku maloměšťáka, respektive určité negativní vlastnosti, jež je mu tradičně připisována (pokrytectví, přetvářka, důraz na majetek, absence duchovna), a to převážně v jeho rodinném nebo pracovním prostředí (V. Kaplický, V. Neff, V. Svatá, V. Šmejce, O. Hanuš).

Poslední výraznější typ je zastoupen nejméně, využívá vlivu cizojazyčných literatur. Sem patří knihy Z. Jirotky, jenž se zjevně inspiroval typem prózy tematizujícího vztah pána a jeho sluhy, případně amatérského detektiva, příznačných pro anglickou literaturu. Kořeny v téže kulturní oblasti mají texty F. Vavřincové, které můžeme označit za prozaický protějšek „crazy“ komedií založený na sledu dějových zvrátů, množství náhod a konverzačním rázu. Obdobné umělecké postupy, oblíbené obzvláště v dobové kinematografii, uplatňovali ve své tvorbě rovněž J. Gruss či M. Bílý.

2.

Přední představitel čapkovské generace **Karel Poláček** (1892–1945) kontinuálně pokračoval ve své tvorbě, byť pro svůj židovský původ nemohl za protektorátu publikovat. Jednak dokončil pátý díl románového cyklu o okresním městě, z něhož se zachovalo jen fragmentární torzo a který je nenávratně nezvěstný, jednak napsal proslulý román *Bylo nás pět*, vydaný až v prvním poválečném roce (1946). Začátkem okupace se ovšem podařilo vydat jeho román *Hostinec U kamenného stolu* (1941), a to pod jménem Vlastimila Rady, malíře a spoluautora některých předválečných próz Jaroslav Žáka. Rada Poláčkův text doprovodil ilustracemi a pokusil se jej upravit (například přejmenoval jednoho bratra z Vlastimila na Spytihněva). Po několika stranách toho ovšem podle svého svědectví zanechal, neboť Poláčkův autorský rukopis byl prý naprosto nezaměnitelný, jakkoliv se jej snažil spisovatel připodobnit malířovu stylu. Román navazuje na prozaickou typickou charakterovou komiku a svým způsobem ji dovádí do krajnosti. V románu zasazeném do prostředí lázeňského městečka Džbery pod Skálou (připomínající nejedním rysem Krokovy Vary z Vančurova *Rozmarného léta*) se líčí úpadek a vzkříšení titulního zájezdního hostince. Toho se po neschopném a ženou opuštěném strýčkovi ujímají od mládí rozhádaní bratři, kteří spolu komunikují formou neosobních pasivních větných konstrukcí. Postup párování je použit rovněž u dvojčat dcer váženého lázeňského hosta a dvojice místních „dandyů“ jakožto nápadnických konkurentů novopečených majitelů hotelu. Jan Drda nazval poslední Poláčkův román vydaný za jeho života „velkou románovou groteskou“, nastavující „vypouklé zrcadlo zdánlivě vážným tvářím našich maloměšťáků a zvětňující jejich komické grimasy slovem i obrazem“ (DRDA 1940: 7).

Jaromír John (1882–1952) na začátku okupace vydal útlý prozaický svazek *Rady snoubencům udílené strýčkem Romualdem* (1940), k jehož autentičnosti má sloužit dovětek k titulu „Podle moudrostí pradědů a prabáb napsal Jaromír John“. Próza je stylizována jako „napomenutí“ strýčka Romualda jeho neteři Evě a jejímu snoubenci Juliovi datovaná l. P. 1872. Po obsáhlejších radách dámě následují rady jejímu vyvolenému, jež jsou poněkud stručnější, pravděpodobně jako reakce na strýčkovu stížnost, že Julius příliš nedával pozor, když se scházeli „na našich ústních napomínacích hodinkách“. Ironicky míněné rady vyzdvihují tradiční genderové role muže a ženy v manželství, avšak nejednou je sofistickou argumentací obracejí v nečekaný protiklad (například Evu odrazují od přílišné citlivosti a křehkosti). Pro ilustraci jsou použity životní příběhy

obyvatel Vrbatova Kostelce, kde strýček žije. Jedná se především o odstrašující, nikoliv následovánímhodné příklady, z nichž se mají budoucí manželé poučit jako z varovných exempel.

O dva roky později vyšel Johnovi dobově velmi oblíbený soubor pěti rozsáhlejších próz *Dořini milenci a jiné kratochvíle* (1942). Všechny jsou vyprávěny rozmariným, lehce ironickým tónem, do něhož je zahrnuta i sebeironie, neboť protagonista většiny textů nese jméno autora. Některé prózy mají spíše statický charakter a popisují komické příhody autorského vypravěče (*Dořini milenci* o nápadnících jeho feny, *Nejkrásnější sport* o jeho potížích při výuce lyžování, *Perutě* o zrychlení osobní dopravy), jiné tendují k satiričnosti a berou si na mušku středostavovskou měšťáckou společnost a její duchovní vyprázdňenost a odvozenost. V novele *Paní Bohdana* dobude nápadník srdce své vyvolené (po neúspěchu u titulní ženy) jen zásluhou zamilovaných psaníček, jejichž znění ovšem opisuje z romantické beletrie, v nejrozsáhlejšímu textu *Lotos non plus ultra* se zase popisuje rozdíl mezi noblesním přijetím autora jakožto kulturního činitele při návštěvě maloměsta a nuzností intelektuálního života jeho obyvatel. Výjimku představuje místní právník, jakýsi soukromý učenec, který rezignoval na přetvářku a pokrytectví své manželky a ve svém soukromí se věnuje četbě filozofických spisů (později se stane autorovým přítelem). V povídkách je nejednou nadneseným způsobem tematizován nepřekonatelný rozdíl mezi životem a literaturou: „V životě není povídek! Ty jsou jen na papíře, v čtenářově hlavě a srdci. Přečasto však jen na papíře. Život se nevypravuje, nýbrž žije. Povídky a romány se nežijí, nýbrž čtou, zpravidla však nečtou, protože slouží – svou vazbou – jako pěkná výzdoba knihovny. Je holou nemožností přesadit žitý život do povídky nebo převést povídku do života. Není povídkového života a není žité povídky“ (JOHN 1971: 174). Tato a podobná konstatování poukazující na svébytnost literárního světa a nemožnost autenticky převést životní empirii do beletrie kontrastují s námětem povídek, který je bez znevažujícího komentáře předkládán jako autopsy.

Svým tématem má blízko k Johnově první knížce svérázný text **Karla Konráda** (1899–1971) *Epištoly k nesmělým milencům* (1941). Je prezentován jako rádce pro čerstvě zamilované mladíky, kteří mají v úmyslu dobýt dívčí srdce. Prozaické pásmo sestávající ze čtyř stylizovaných dopisů doprovázených nejednou douškami zaujme kompaktním propojením publicistiky a lyrizace. Próza svou hravostí a silnou nadsázkou připomíná některé starší autorovy poetistické texty včetně asociativní vazby nesourodých básnických obrazů. Předmluva začíná slovy: „Osnova umění lásky má v sobě nejen leccos z pytláctví, ale i leccos ze složení geologických vrstev Kalvárie a chvění lesního rohu. Budeš-li však poslušen

mých rad a pokynů, majících někdy i strohou podobu příkázání, tu ona dívka, kterou tajně zbožňuješ se vši vášnivostí dosud nesmělého srdce, stane se tvou milenkou“ (KONRÁD 1941: 7).

3.

Folklorista a sběratel lidových pohádek **Josef Štefan Kubín** (1864–1965) se dlouho po své sedmdesátce odhodlal vstoupit na pole původní beletrie, což je v české literatuře případ zcela ojedinělý. Koncem třicátých let začal psát velmi svérázné prozaické texty, které vyústily v povídkovou a novelistickou pentalogii, označenou jako „jivínské rapsódie“. Cyklus vycházel ve čtyřicátých letech a nese tituly: *Hrozná chvíle* (1941), *Blesky nad hlavou* (1942), *Srdce v bouři* (1944), *Stíny jdou za námi* (1946) a *Divoké přeháňky* (1948). Jivínská tematika se objevuje v dalších svazcích Kubínovy původní tvorby, ať už se jedná o *Kudrnaté povídky* (1947), dobově poplatné soubory *Z východu světlo* (1952) a *Bohatýr Smích* (1953), či pozdější svazek *Pojedeme do Jivína, koupíme si báni vína* (1961) edičně připravený Josefem Rodrem. Místem děje všech textů je Kubínův rodný Jičín, přezvaný autorem na Jivín, a časem vyprávění je doba jeho mládí, tedy sedmdesátá až devadesátá léta 19. století. Svět jivínských rapsodií můžeme označit jako maloměstsko-venkovský, jednotlivé prózy někdy překračují hranice naší reality a tíhnou jednou k pohádkové skutečnosti, jindy zase k idealizaci. Příběhy jsou – podobně jako jejich hrdinové – většinou prosté a nesložitě, občas dokonce naivní. Základní rovina povídek není jednoznačná, radostné se v nich střídá s pochmurným, tragické s komickým. Tragikomický charakter se skrývá i v jednotlivých knižních titulech, jejichž význam je dvojitý (původní tragický i ironicky přenesený) a lze jej vysledovat rovněž v závěrečném vyznění některých povídek. Jejich tragické vyznění je vždy vypravěčským komentářem zmírněno, rozjasněno, upraveno na pravou míru. Právě v těchto pasážích se nejvíce projevuje Kubínův epikurejský optimismus, pro nějž je naprostou samozřejmostí přitakat všem radostem a slastem našeho života.

Zvláštnost a osobitost Kubínova cyklu není dána jen jeho atmosférou, ale tkví rovněž v postavách, mezi nimiž lze vysledovat dva základní typy. Jedním z nich je šibal a veselá kopa, pro něj využívá vypravěč označení báječník, fikulka, hovorista, smáček, smíšek a žertovník, nejčastěji však veselík. Tento typ se vyznačuje smyslem pro humor a neobyčejnou schopností vypravovat. Jeho činy se tedy projevují především v oblasti mluvní, rád a dobře vypráví veselé, velmi často

přehnané až groteskní historky. Zatímco veselíci představují značně rozmanitý a mnohotvárný typ, u bambuláků se jedná o živel hromadný, skupinový. Svými bujnými a nespoutanými kousky bambuláci představují maloměstskou bohému, jakési maximum nevázanosti, jakou si venkovské maloměsto může ještě dovolit. Jsou postrachem poctivých a všemi ctěných měšťanů, nic jim není svaté a dokážou si z kdekoho vystřelit. Tvoří vlastně jakýsi šibalský cech, v němž jsou náležitě sehráni a velmi dobře si rozumějí, bambuláckých společností je přitom v jivínských rapsodiích několik a žádná není totožná s jinou. Z autorova podání je zřejmé, že veselíci a bambuláci představují díky svému temperamentu, optimismu a rabelaisovské radosti ze života hrdiny jeho srdce.

Jivínské rapsodie, byť se odehrávají ve vzpomínkové minulosti, odrážejí v druhém plánu zároveň i okupační současnost. Kubínovy narážky mají především záchovný význam, akcentují vše české, osobitě národní a proti dobové bezcharakternosti staví ryzí českou povahu, proti zradě vytyčují nezbytnost věrnosti. Podobně se vyskytují mikroskopické invektivy, jež konstatují daný stav („lev padl a platí teď víc než blecha, zbylá v jeho kožiše“) nebo tlumočí obecné naděje („taky budeme mít jednou v naší ulici svátek“). Protiokupantské zaměření se projevuje rovněž důrazem na ruské realie, neobvyklou pozorností k nejruznějším projevům ruské kultury (např. oslovení „Potěmkine“ nebo „rozumem rozumoviči“ či odstavec o sibiřské zimě). Kubínův zájem o folkloristiku dokládá množství písní a popěveků v jivínských prózách, stejně jako epická živelnost a vypravěčská verva, s jakou se snaží napodobit lidové vypravěče.

Početná skupina próz z venkovského prostředí, jež mají ke Kubínovi blízko svou lidovostí, avšak nikoliv inovativností, je zasazena převážně na moravskou Hanou nebo na Slovácko. Tedy do oblastí, v nichž jsou zachovány lidové obyčeje a mluva, do oblastí sice civilizačně a průmyslově nerozvinutých, avšak právě proto si zachovávají svůj původní, takřka archetypální ráz.

Knihy vnorovského rodáka **Františka Zýbala** (1891–1940) *Strýček Pleva a jiné slovácké humoresky* (1940) a *Malovaná mládež* (1941) lze vnímat jako dokumenty předválečné doby na slovácké dědině, podávající svědectví o lidovém humoru, vymírajících rázovitých postavách a mezilidských idylických vztazích. Z textu je patrná nostalgie po starých dobrých časech, které se už nevrátí: „Jako všecko na světě, tak i Slovácko se zvolna mění a ne jeden pěkný zvyk již z něho vymizel a jiné obyčeje pomalu hynou“ (ZÝBAL 1940: 100). Singulární děj je prokládán popisem lidových zvyků, některé nářeční výrazy jsou vysvětleny v poznámkách pod čarou. Kompozičně zdařilejší první próza, které je založena na střídání dějové aktivity titulního protagonisty a jeho „tajemníka“ studen-

ta Jana Horyny s nejedním autobiografickým rysem, je završena sbírkou rčení „Z mudrosloví strýčka Plevy“ (např.: „Enom sa nikdy nedaj a neboj! Si Slovák, šak viš... Kdo sa bójí, moc vystojí“; IBID.: 203) a kapitolou referující o základních slováckých letorách.

Na rozdíl od Zýbala si **Oldřich Bělecký** (1890–1967) v próze *Ejhle – Fěrtůškovice! Hrst vzpomínek a nálad* (1944) svoji slováckou vesnici vymyslel, když ji nazval podle slováckého výrazu pro šátek (= fěrtůšek). Autor ji poměrně podrobně popisuje, v jednotlivých povídkách proložených lidovými písněmi představuje postupně její obyvatele od starosty, nadlesního či faráře až po prosté rolnické obyvatele. Již z úvodu je patrné, že ani Fěrtůškovice nemají daleko k idylickému obrazu venkovského života: „I zamaňulo se Hospodinu všech národů pohlédnouti otcovským a vševídicím trojramenným okem na nejkrásnější kout naší Moravěnky – na Slovácko“ (BĚLECKÝ 1944: 7). V poslední kapitole zavítá do vsi pražský měšťan s „badatelským zájmem“ o folklor, avšak jeho vyčtené představy se tvrdě mívají s realitou a místním je jen pro smích.

Zatímco ve „slováckých“ prózách je tradičně oddělen spisovný jazyk v promluvách vypravěče od nářečního vyjadřování postav, následující „hanácké“ knihy jsou v užívání dialektu mnohem radikálnější. Jazyk útlého souboru povídek **Aloise Procházky** (1902–1975) *Veselá Haná* (1944) signalizuje již podtitul „Dež se naši sódíjó“. Texty, jež mají charakter rozvedené anekdoty, jsou kompletně napsány hanáckým nářečím, některé dialektismy jsou opatřeny vysvětlivkami, a dokonce jsou používány znaky pro široké samohlásky: „Dale si po pusě, jak to bévá, dež se ledi dlôhô nevidijó“ (PROCHÁZKA 1944: 8).

Extrémní nápodobu lidového vyprávění představuje próza **Jakuba Obrovského** (1882–1949) se signifikantním názvem *Vo tem Trósilovém praseti a hiný věce, příběhe a sne, z péra Ferdynanda Fókala* (1940) a s autorovými ilustracemi. Text je na rozdíl od výše zmíněných knih podán z perspektivy ústřední postavy, tudíž se vypravěč často obrací na čtenáře a napodobuje tak mluvenou řeč. Jméno protagonisty je vlastně nářeční obdobou barona Prášila, podobně jako on „trousí“, vymýšlí si příběhy obsahující některé fantastické prvky. Vzhledem k užitému nářečí je překvapivé, že próza není umístěna na střední Moravu, ale na dnešní předměstí jihomoravské metropole.

Vyšší umělecké ambice prokazuje dvousvazkový románový cyklus **Františka Rachlíka** (1904–1980) *I dež to pámbu, holenkové* (1940) a *Pozdrav pámbu, pane Randák* (1940; oba svazky souhrnně jako *Pozdrav pámbu, pane Randák*; 1947). Jedná se o sled událostí, rozmarňných příhod a veselých situací, které během celoživotního putování od sluhy zámku až po tuláka potkávají titulního

hrdinu. Pan Randák představuje typ lehkomyšlného krajánka, z něhož ovšem leckdy promlouvá i hluboká životní moudrost. Základ svérázné lidové filozofie tohoto přemýšlivého prostáčka tvoří soužití s přírodou a vděčné přijímání všeho, co život přináší. Randák vypráví své zážitky s vervou, rád uděluje i různá poučení, je shovívavý k lidským slabostem, ne však ke špatnostem. V charakterizaci hlavní postavy vychází autor z tradice lidové slovesnosti, jeho hrdina vyzrává na nespravedlnosti ve světě plebejským výsměchem, vtipem a taškářstvím. Volně rozvíjený děj je založen na anekdotických zápletkách, ale vlastní humor románu spočívá ve způsobu vyjadřování, zvláště v jazykové stylizaci plné rozšafných ponaučení, sentencí a lidových, často zastaralých výrazů a obrátů. K charakterizaci rázovitých postav přispívá jejich mluva, plná nespisovných tvarů, mluvních obrátů a dialektismů. Rachlík v románu vytvořil radostný svět úsměvné pohody, z něhož promlouvá nezdolný lidský optimismus.

4.

Jaroslav Žák (1906–1960) se ve třicátých letech proslavil svými recesistickými prózami ze středoškolského prostředí (a jejich filmovou adaptací). O jejich oblibě svědčí mimo jiné opakované vydání výrazně zkrácené podoby románu *Příběhy pana Posledy* (1937), která byla publikována pod titulem *Pan Posleda, přítel študáků* (1939). Obdobně koncipované – jako komické sociologické studie ze středoškolských lavic – jsou tituly **Richarda Landera** (1904–1982) *Květena středoškolská* (1939), **Jaroslava Štembery** (1920–????) *Škola kouzla zbavená* (1939) a volná dilogie **Dominika Pecky** (1895–1981) *Ze zápisníku starého profesora* (1940) a *Umění stárnouti za školou* (1943).

Žákova autorská poetika se ovšem za okupace výrazně proměnila. Autor publikoval převážně úvahové soubory zaměřené na určitou oblast poznání či vědy, které velmi jemným způsobem ironizoval. Jeho cílem nebylo vysmát se konkrétnímu oboru, ale upozornit rovněž na jeho nevážnou a nejednou překvapivě hravou rovinu; přitom šlo mnohdy o náznak jinotajnosti namířené proti nacistickému režimu. Tak hned zkraje protektorátu vydal knihu o nejrůznějších sportovních odvětvích *Vydržte až do finíse!* (1939), která již svým titulem zdůrazněným ještě v samotném závěru nabádala české čtenáře k výdrži a odolnosti vůči nepříteli: „[...] polovičatí Češi dovedou nasadit finiš a jaký finiš!“ (ŽÁK 1939: 167) V následujících souborech charakterizoval podmínky vzniku komické situ-

ace ve všedním životě (*Svět se mění nenápadně*, 1940) či se zamýšlel nad proměnami živlu ohně a jeho rolí v lidské společnosti, a to i v přeneseném významu (*Oheň*, 1943). Bezprostředně po válce navázal Žák již sarkastičtějším souborem *Bavíme se ušlechtilé* (1945), který sice nacistická cenzura zakázala, ale ústřední části byly otiskovány časopisecky. Ve čtrnácti kapitolách nastavuje autor parodické zrcadlo nejrůznějším uměleckým oborům a prostřednictvím generalizace vyplývající z vlastní zkušenosti se vysmívá její kýčovitosti a převládající schematicnosti; ono příslovce „ušlechtilé“ v názvu je tedy míněno ironicky.

Se souborem tematicky souvisí jediná rozsáhlejší próza, kterou Žák za války vydal spolu s Františkem Supem. Humoristický román *Hvězdy nad Roupkovem* (1941) trefným způsobem karikuje maloměšťáctví i tehdejší posedlost filmovou tvorbou. Půdorys příběhu je vybudován na dvou hlavních dějových námětech. Tím prvním je historie soupeření dvou měst, Roupkova a Okolkova, v němž se odráží revnivost Jaroměře a Josefova (kde tehdy autor žil), tím druhým pak zápletka s falešnými filmaři. Na střetu těchto dvou epických jader je důvtipně líčen slepý lokálpatriotismus, pletichaření, pokrytectví a honba za prestiží za každou cenu. Není pak divu, že podvodníkům s filmovou živností naletí nejen místní slečinky, toužící po slávě hvězd stříbrného plátna, ale i solidní měšťtí hodnostáři.

Do maloměsta je situován rovněž román **Martina Jíry** (1891–????) *Kroužek Idyla* (1943). V první části je městečko Ouvrať představeno jako dokonale idylické lidské sídlo, jehož obyvatelé jsou údajně prosti negativních vlastností: „Nebylo pamětníka, že by tu byl kdo koho pomlouval nebo okrádal nebo mu i jen přál zlé. Život tu plynul nerušeně a nevzrušeně, jako uplývala jakási záhadná stružka prostředkem náměstí, bez peřejí, bez nárazů, bez překotného chvatu. A především: bez konkurenčního záští“ (JÍRA 1943: 8). Místní spolek Idyla vyhlásí ovšem soutěž o oslavnou báseň, kolem které se strhne shon a zmatek. V druhé části bere idyla rychle za své, v dosud poklidném městečku vypukne atmosféra davové psychózy odhalující skutečný charakter Ouvraťských, především ctižádostivost, lačnost slávy a obzvláště peněžité odměny. K napsání básně se cítí povolán téměř každý občan městečka, mezi jinými kancelista Mráček, jedinec bez vyšších ambicí a vyrovnaně spokojený se svým pokojným osudem, který se soutěže zúčastní jen na naléhání své ambiciózní ženy. Nevědomky přitom použije verše známého a uznávaného básníka, které našel na papírku ve věcech své dospívající dcery, a soutěž s přehledem vyhraje. Rázem se protagonista stane v městečku mezi žárlivými spoluobčany cizorodým tělesem a k jeho znovupřijetí do maloměstského kolektivu dojde teprve poté, co vyjde pravda najevo a lidé si uvědomí, že kancelista je stejně prostý a průměrný člověk jako všichni ostatní.

Václav Kaplický (1895–1982) byl v protektorátních letech publikačně velmi plodný: napsal mimo jiné sociálně kritický román *Pozor, zlý člověk!* (1941) a lyrický obraz maturitního roku na reálce v jeho rodném Táboře v předvečer první světové války *Ještě nehřmí* (1942). Převážně se ovšem věnoval humoristické literatuře, v níž umělecky ztvárňoval maloměstšáckou střední vrstvu prostřednictvím satirické až groteskní optiky. Přímo do maloměsta je lokalizován román *Červen v Pučálkách* (1941) líčící soužití dočasných velkoměstských rekreatů na letním bytě a domácích obyvatel venkovského maloměsta. Do popředí přitom vystupuje kontrast pracovitosti, selské moudrosti a sepětí s přírodou místních obyvatel s bezstarostností, nudností a povýšeneckým přístupem dočasných hostů. Odvozenost života zpykykaných velkoměstských obyvatel je nejlépe patrná na ústřední dvojici zajištěných paniček, z nichž jedna neprávem obviňuje jiného hosta ze spáchání několika domnělých zločinů (jeho příjmení úmyslně koresponduje s nejtěžší údajnou vinou: Vra-spír jako vra-h). V závěru příběhu se sice vše vysvětlí příjezdem syna podezřelého muže, avšak vypravěčova sympatie k autentičtějšímu životu venkovských obyvatel je patrná v celé próze. V roce 1943 následoval román *Něžný manžel* a povídkový soubor *To bylo tenkrát*. Ironicky míněný titul románu poukazuje na směšnost a trapnost manželství, v němž chybí stmelující etický prvek dobré vůle a soužití. Postava obchodního ředitele venkovské pletárny Lískovce představuje typ člověka bez mravních skrupulí v obchodě i ve vztahu k blízkým, o rodině nemluvě. Člověk vzteklý a popudlivý, násilnický a sobecký, domýšlivý a hypochondr, vládne své pokorné a někdy až naivní ženě jako tyran, ba otrokář, nesnášející odmluvy, vinící ji z každé chyby, byť ji zavinil on sám. Jakkoliv jsou postavy rozděleny podle jednoznačného černobílého schématu, Kaplického vypravěč zůstává nezaujatě nad věcí, jejich jednání nijak nehodnotí, nekomentuje. Odpudivost hlavního hrdiny je posilována existencí jím vydržované milenky, již pozve na letní byt do blízkého městečka podobného Pučálkám. Jemná ironie je základní stylovou rovinou rovněž souboru patnácti krátkých próz, které vynikají živým slohem, nenuceností dialogů, letmou charakteristikou postav a vtipnou pointou. Většina povídek se odehrává v kancelářském prostředí, jež bylo autorovi důvěrně známé. Životné postavy tvoří především dobromyslní šéfové, záludní šplhavci či vzorní drobní úředníci, kteří jsou líčeni s mimořádným pozorovatelským talentem.

Vladimír Neff (1909–1983) v knize *Před pultem a za pultem* (1940) navázal na komiku „živnosti“ Karla Poláčka, který ji již ve dvacátých letech uplatňoval ve svých sloupcích. Soubor drobných causerií ostatně vyšel v edici Srdcovy knihy dobré nálady, která se v každém svazku věnovala humoru vždy jedné

profesní skupiny. Neff si vybral prostředí obchodu, které znal dobře z vlastní zkušenosti, neboť v letech 1930–1935 pracoval v otcově prodejně galanterního a kuchyňského zboží v Praze. Kapitoly postupně referují o jednotlivých pracovních pozicích v obchodě, účetním systému, generační obměně majitelů či typech zákazníků a způsobech jejich nakupování. Autor se projevuje jako pečlivý pozorovatel neopomíjející jediný detail, který svoje obecná konstatování vždy pohotově ilustruje konkrétním případem „z praxe“. Soubor otevírá mytizující úvod („Na počátku lidstva byl pult“) o vynalezení směnného obchodu pravěkým mužem, jehož osudy se občas prolnou s následujícími kapitolami pro srovnání se současnou situací v obchodě.

Na situační komice je založen román **Jarmily Svaté** (1903–1964) *Petr zbláznil město* (1944), odehrávající se v průběhu jediného večera a následující noci. Syžet prózy spočívá v rozvedení poměrně jednoduchého námětu, kterým je únik lva Petra z klece v zoologické zahradě. Přestože by měl král zvířat přirozeně nahánět strach, málokdo z obyvatel velkoměsta si uvědomuje jeho reálnou hrozbu: jedni jej považují za reklamní trik, jiní za karnevalovou masku, za zhmotnělý přízrak spiritistické seance a alkoholových výparů, malé děvče zase za součást svých pohádkových fantazií. Navíc je každý z vystupujících příliš ponořen do svých starostí vyplývajících z partnerských vztahů. Autorka přitom poměrně vtipně zachycuje genderové stereotypy, přičemž rozhodně nešetří ani jedno z pohlaví. Na druhou stranu je román zalidněn epizodními postavami, jež se v ději mihnou jen jednou jakoby náhodou a k jejich další participaci na příběhu až na výjimky již nedojde.

Otakar Hanuš (1890–1940) si v románu *Poslední Malostráňák* (1940) bere na mušku staromilectví některých obyvatel nejkonzervativnější pražské čtvrti, navazuje na její ztvárnění Janem Nerudou. Titulním hrdinou je míněn Jeroným Pavlát, vynikající mistr hodinář a sběratel hodin, jinak ovšem podivínský misogyn. Žije jako podnájemník v paláci šlechtice Benjamina Barvicia, který odcestuje na výpravu do Afriky a zanechá dům v péči Pavláta a svého všestranného komorníka i kuchaře Kádrnožky. Za jeho nepřítomnosti si oba přátelé a zapřísáhlí odpůrci žen a veškerých novot najdou manželky a dojde k zásadní proměně jejich smýšlení, zevnějšku i zařízení domácnosti. Pavlátův krám se po svatbě promění v moderní obchod U Dobré hodiny, který však přestane prosperovat, protože jej opustí věrní zákazníci. Zachrání jej jedině nápad podnikavé Kádrnožkovy ženy, která na jeho místě založí rodinný bar s tímtéž názvem. Když se v závěru vrátí Barvicius domů, prohlásí, že nikoliv Pavlát, ale on sám je posledním Malostráňákem, avšak aby jím mohl zůstat, musí znovu odcestovat.

Popularizátor motorismu **Vítězslav Šmejč** (1905–1982) rozvedl začátkem okupace svůj nápad představit typickou středostavovskou rodinu coby držitele extravagantního automobilu. Po titulu *Tygr pana Boška* (1937) tak následovaly jakési „humorné road-movies“ *Tygr jede k moři* (1941) a *Tygr za polárním kruhem* (1941). Onen tygr není sice exotická šelma, avšak coby „ohromný červený automobil se šesti sedadly, zakončený špičkou, svítící žlutě natřenými loukotěmi kol a ozdobený tygří hlavou na chladiči“ (ŠMEJC 1941a: 18) se tak mnohdy chová jako vetřelec, k němuž musí každý jedinec zaujmout jednoznačné stanovisko – buď jím dávat okázale najevo svůj majetek (pan Bošek), nebo jej bez výhrad obdivovat (řidič Štorkánek), avšak zdaleka nejčastěji jej nenávidět coby narušitele klidu a zavedeného pořádku (babička Bošková, stejně jako všichni obyvatelé Čáslavi). Obě prózy líčí útrapy Boškovy početné rodiny (včetně pejska), již dokáže mohutný vůz pojmout, na cestách na jih i na sever. Obzvláště cesta do Benátek je nabita nečekanými zvraty a vtipnými rozuzleními, což umocňují výstižné ilustrace Jiřího Trnky.

Velmi podobným směrem cestuje se svými dvěma kumpány hrdina prózy **Zdeňka Jermana** (1910–1971) *Rozmarné putování* (1943). Autor zde rovněž zúročil svoji zálibu, tentokrát turistiku, jak je ostatně patrné i z podtitulu „Harmonika a tři poutníci“. Zatímco Tonán s Karlem touží projít „okolo Evropy“ a dostat se až na Sicílii, anonymní protagonista se po pouti uherskou nížinou a Chorvatskem vrací přes Istrii, severní Itálii a rakouské země do vlasti. Novela odkazující titulem k Vančurově známé humoristické próze líčí cestovní útrapy způsobené ovšem převážně nemírností v jídle a pití. Rozmarnost vyprávění spočívá především v jemné, byť mnohdy úsečně formulované ironizaci, a to jak reflexe vlastního vyprávěcího aktu, tak samotného děje: „Vyšel jsem si zkrátka do světa. Jen tak kousek cesty, abych něco uviděl a snad i leccos zažil. Byla to ta stará, ale stále živá touha po občanských (= mimo dosah trestního rejstříku) dobrodružstvích, nic jiného. Snad bych měl ještě dodat, že mi přitom hlavně záleželo na slově občanský, ale s podobnými omyly se musí každý mladý člověk vyrovnat. Proto tedy pěšky a proto ta torna“ (JERMAN 1943: 13).

5.

Zdeněk Jirotko (1911–2003) proslul jako autor románu *Saturnin* (1942), v němž modifikuje prastaré téma komické literatury, téma dvojice pán – sluha. V Jirotkově případě pasivní pán a aktivní sluha, který je v románu upřed-

nostněn již tím, že je po něm nazván. Pánova pasivita se projevuje rovněž tím, že mu autor nepřisoudil žádné jméno, na druhé straně ovšem zdůraznil jeho postavení tím, že jej učinil vypravěčem celého příběhu. Tento mladý, plachý a značně nevybojný muž přijal do svých služeb podivného sluhu Saturnina, který se následně stane přímým či nepřímým spouštěčem zmatku a vzruchu v jeho životě, dosud probíhajícím zcela obyčejně a beze vší dobrodružnosti. Zvláštní, téměř paradoxní způsob, jímž sluha řeší životní nesnáze, představuje dějovou kostru prózy.

V románu je zjevná inspirace anglickým suchým (intelektuálním) humorem, obzvláště meziválečným prozaickým dílem P. G. Wodehouse (jeho sluha se jmenuje Jeeves), který psal většinou o rozmazlených lordech. Jejich protějškem bývá moudrý sluha nebo komorník, který svým klidným, zdvořile blazeovaným způsobem paralyzuje ztřeštěnosti svých pánů. Jirotkův humor ovšem navazuje na parodickou tradici českého humoru, na rozdíl od burleskního děje Wodehousových povídek jde převážně o slovní komiku, o parodii žurnalistické fráze (v tom je patrným dědicem školy Lidových novin) a o výsměch „naučné“ moudrosti lidových přísloví. Zřejmá inspirace anglojazyčnou literaturou ovšem měla ve své době širší společenský podtext, neboť román vyšel v čase, kdy Velká Británie byla již ve válečném konfliktu s okupanty Československa. Méně úspěšná byla Jirotkova parodie na detektivní romány *Muž se psem* (1944) s ústřední postavou bývalého hlídače jakožto amatérského vyšetřovatele. Nikterak originální děj je založen převážnou měrou na náhodách a záměnách, ostatně i titulní apelativum označuje epizodní, nikoliv ústřední postavu.

V případě prózy *Patsy tropí hlouposti* byla anglická inspirace přiznána již názvem. Její první verze nicméně vyšla na pokračování v časopise *Ahoj* již v roce 1933, tedy v době, kdy jeho autorka **Fan Vavřincová** (rozená Věra Peigerová, provdaná Němotová) byla středoškolačkou. Opožděné knižní vydání této prózy z roku 1939 zjevně vyvolala skutečnost, že se právě v tomto roce stala předlohou pro film, jenž vznikl v režii Martina Friče a v němž v hlavních rolích excelovali Nataša Gollová a Oldřich Nový. Při práci na scénáři bylo přitom rozhodnuto titulní hrdinku příběhu počestit užitím méně neobvyklého jména a s tím i změnit jeho název na *Eva tropí hlouposti*. Toto pak od druhého vydání prózy (1944) převzala i sama autorka.

Děj je založen na záměnách, kdy se hned tři hlavní postavy vydávají za někoho jiného, což vede k mnoha bláznivým či pikantním situacím. V závěru se ovšem vše vysvětlí a urovná, staré křivdy jsou zapomenuty a dva mladé páry se mohou zasnoubit. Jakkoli je jednání postav mnohdy komické a nastalé události překvapivé

až šokující, jsou líčeny velmi suše až nezúčastněně, což vyvolává dojem všudy-přítomné ironie. Na sledu ztřeštěných situací jsou založeny další humoristické protektorátní romány Vavřincové *Sladká dívka* (1941) a *Zkuste to s motýly* (1942). Podstatnou úlohu v nich hraje řetězec neuvěřitelných náhod spuštěný vstupní situací (inzerát, setkání), spějící přes nejrůznější překážky ke šťastnému konci ztělesněnému svatbou milujícího se páru. Texty vynikají úderně vtípnou charakteristikou postav vyznačujících se sice určitými zvláštnostmi, avšak líčených s pochopením a bez výsměchu. Kupříkladu takto je popisován vášnivý entomolog, jehož dceru se podaří mladíkovi získat jedině získáním vzácného motýla do jeho sbírky: „Pan Zikmund miloval motýly láskou téměř tak vřelou jako svoji dceru Annu. Obrazně řečeno, Anna dojista, napíchnuta na špendlík a opatřena úhledným bílým lístečkem, byla by tím nejkrásnějším motýlem na světě“ (VAVŘINCOVÁ 1942: 52). Nepříliš vzdáleny od tohoto modelu se pohybují Vavřincové prózy intencionálně určené pro dospívající dívky (*Pozor, zázračné dítě*; 1943) nebo pro ženy (*Honza je drahoušek*; 1945).

Značný podíl na úspěchu Fan Vavřincové měl redaktor Vladimír Peroutka (1902–1956), který v letech 1933–1943 redigoval časopis *Ahoj* a byl také scénáristou výše zmíněného Fričova filmu. On sám pak – pod pseudonymem **Martin Bílý** – napsal nerozsáhlé prózy *Neviděli jste Bobíka?* (1942) a *Neposedný klobouk* (1944). Jejich syžety podobně jako u Vavřincové rozvíjejí úvodem vystavěnou situaci prostřednictvím náhodných setkání či naopak míjení vystupujících postav. Svižnost děje je zajišťována konverzačním charakterem a stručně výstižnými popisy. To se týká rovněž nanicovatého nápadníka slečny Marcely, již se v prvně jmenované knize zaběhne foxteriér: „Mluvit o jeho činnosti, inteligenci a bystrosti by byla nesmírně obtížná práce, zmiňovat se o tělesných vlastnostech zase celkem nestojí za to. Měl bezvýrazné, bledě modré oči, malý nos, tmavé, už značně prořídle vlasy a poněkud křivé nohy, což však, když seděl, nebylo skoro vůbec vidět“ (BÍLÝ 1942: 27).

Rovněž próza **Josefa Grusse** (1908–1971) *S poctivostí nejdál dojdeš* (1944) je bláznivým až ztřeštěným příběhem založeným převážně na dialogičnosti. Na jeho začátku stojí náhoda, kdy se dva mladí muži seznámí s dívkou v noci na Karlově mostě za podivné situace (chce spáchat sebevraždu skokem z mostu). Text využívá filmových gagů, avšak svou absurdností a množstvím divergentních odkazů působí až zmatečně.

Poměrně konvenční syžetové schéma využívající převrácení sociálních nebo profesních rolí, rovněž oblíbené v tehdejší filmové tvorbě, naplňují prózy **V. Beránka** (????–????) *Jak se stal Honza pánem* (1940) a **Josefa Trojana** (1905–1965)

Chudí boháči (1943). Námět prvního textu výmluvně naznačuje již jeho podtitul „Veselá obchodní pohádka pro velké děti o malém disponentovi, který se nebál a nekradl“. A vskutku, upřímný a ohleduplný úředník zaujme svým bezvadným charakterem svého zaměstnavatele natolik, že ten mu před svojí smrtí jako jakýsi kanadský žertík odkáže svoji funkci prezidenta koncernu. Nový ředitel začne v podniku zavádět nečekané reformy, když na vedoucí místa nasadí poctivé řadové zaměstnance namísto bezohledných šéfů okrádajících firmu ve svůj vlastní prospěch. Trojanův román vypráví příběh dvojice mladých lidí, zbohatlických dětí, kteří se mají stát obětmi sňatku z rozumu, avšak nejsou schopni nalézt životní štěstí a navzájem se zamilovat. Na radu dívčina strýčka, fanfaronského ředitele pražského divadla, na měsíc opustí svoje pohodlné rodinné zázemí, přestanou požívat výhod boháčů a nastoupí na běžná pracovní místa: Eva jako prodavačka, Bohumil jako redakční sluha. Cílem je okusit životní strasti obyčejných lidí, aby si pak oba vážili života v přepychu a neprocházeli jím jako znudění panáci. Příběh, který – stejně jako v předchozím případě – skončí svatbou, doprovázejí peripetie obzvláště ze strany Evina otce, továrníka sice třikrát rozvedeného, avšak udržujícího harmonické a uctivé vztahy se svými bývalými ženami a jejich současnými manželi.

6.

Závěrem studie hodláme upozornit na dva tituly, které nelze do žádné z předchozích skupin zařadit a jež jsou svým námětem v kontextu protektorátní humoristické prózy jedinečné.

Jaroslav Danda (1915–2003) představuje v textu *Dívčí vojna* (1941) s podtitulem „Čtení z dob dědků a polednic“ svébytnou variaci jedné z nejznámějších českých pověstí. Její syžetové schéma zachovává v úvodu tradovaný mýtus: ženy se vzbouří proti mužské nadvládě, vedeny Vlastou založí hrad Děvín, z něhož vyrážejí na přepady do okolních vesnic. Postupem času ovšem v Dandově podání ženy přestanou pečovat o svoje tělesné půvaby (když nemají pro koho) a ztloustnou. Dokonce mezi nimi dojde k rozkolu, Šárka podlehne Ctiradově kráse a založí konkurenční hrad na Lechově skále naproti Vyšehradu. Nakonec si ženy samy přejí porážku, aby se mohly navrátit k tehdy běžnému patriarchálnímu způsobu života. V popředí děje stojí pár Vlastiných rodičů, otec Kloučeň a matka Sivka, která domácnosti vládne pevnou rukou, jak je patrné z jejího popisu: „Sivka byla paní, asi čtyřicátnice, silně makroskopického vzhledu, plic, že

by před nimi kovářský meč zalezl do komína, a pěsti podobné té, jakou dávno po Sivce roztloukala jedna královna stoly“ (DANDA 1941: 5). Prostřednictvím podobně osobitých charakteristik s vtipnými přirovnáními je představována většina postav. Próza se trefuje do dobově nepodmíněné panovačnosti žen, které považují muže za méněcenné a hloupé jedince: když v epilogu zasazeném do autorovy současnosti vypráví dědeček o Děvině, je okřiknut manželkou, aby si nevymýšlel a ihned šel domů.

Za zcela mimořádný text překračující hranice humoristické literatury lze považovat prózu **Vladimíra Donáta** (1903–1943) *Člověk je živ ze vzduchu* (1943). Tento „román o podivném životě mistra Anachrona a jeho žáka Petra Žejdlase“, jak zní podtitul, byl inspirován skutečnými osudy v chudobě žijícího košířského básníka Stanislava Mráze. Vydával knihy vlastním nákladem a je mimo jiné zmíněn ve vzpomínkách J. S. Machara, později jej ocenili Karel Čapek, František Halas, Andrej Stankovič či Jiří Kuběna, po roce 1989 vyšel soubor jeho dramatických textů (MRÁZ 1997). Ústředním hrdinou je svérázný básník s nejasným původem, a protože byl nalezen na svatého Vojtěcha za sychravého počasí, dostalo se mu občanského jména Vojtěch Nečas. On sám si ovšem říká Anachron, což považuje za „básnický překlad skutečného jména Nečas“. Obývá dřevěnou chatrč v Košířích jako nuzák, avšak pravidelně – neznámo odkud – dostává příděl peněz, které utratí koupí knih či za vydání vlastních básnických sbírek u papírníka a knihkupce Poznera. Když se s ním seznámí mladý Žejdlas, kterému Anachron učaroval, a poprvé jej navštíví, popisuje básník sebe takto: „Mé skutečné Já nemá s tímto chlívem nic společného. Bydlím mezi hvězdami“ (DONÁT 1943: 37). Obrovský rozdíl mezi chudou skutečností, která je mu ničím, a bohatým vnitřním světem, který je mu naopak vším, podporuje Anachronův krajní subjektivismus upomínající na Friedricha Nietzscheho a Ladislava Klímu: „Svět, který vnímáš, je pouhou fikcí našich smyslů“ (IBID.: 63). Básníkovo pozoruhodné filozofické vyznání obsahuje v úplnosti kapitola s příznačným názvem Veliký hypnotizér. Anachron se Žejdlasem prožijí spoustu dobrodružných a vtipných příhod, při nichž vždy pomáhají bezbranným obětem a společenským vydeděncům, tedy svým bližencům. V závěru, po básníkově smrti, dojde k nenadálému rozuzlení zahrnujícímu hrdelní zločin, a především vysvětlení Anachronova původu, v němž sehrál zápornou roli jeho vydavatel Pozner. Donátovy vyšší umělecké ambice dokládá pro humoristickou literaturu nezvyklá rámcová kompozice: první a poslední kapitolu vypráví „opisovač faktů“, který slyšel příběh od Žejdlase a na jeho základě jej zaznamenal.

* * *

Z předchozího výkladu je zřetelné, že humoristické literatuře se v protektorátním období výjimečně dařilo, a to nejen dle jejího kvantitativního zastoupení. Dokonce se můžeme odvážit konstatovat, že došlo k jednomu z jejích vzepětí, které bylo ovšem dáno specifickými kulturně-politickými podmínkami tohoto období. Vedle historické a psychologické prózy tak humoristická literatura patřila k nejsilněji zastoupeným žánrům dobové prozaické produkce, zatímco jiné považoval nacistický režim za ideologicky nebezpečnější, případně jejich autory pronásledoval, internoval a likvidoval.

Do našeho výkladu jsme přitom nezařadili početné množství dobově oblíbených parodií detektivních románů, o nichž zasvěceně pojednávají Michal Jareš a Pavel Mandys v příslušných kapitolách recentně vydaných *Dějiny české detektivky* (JAREŠ – MANDYS 2019: 134–157). Za nejvýmluvnější doklad dobové oblíby i umělecké hodnoty protektorátní humoristické prózy lze považovat legendární Jirotkův román *Saturnin*, který se k dnešnímu dni dočkal čtyřicetiletého vydání a poměrně zdařilého „oficiálního pokračování“ z pera někdejšího pravicového politika (MACEK 2017). Bez ohledu na skutečnost, že Jirotkova próza získala hlavní cenu v anketě *Knihy mého srdce*, má svoje pevné místo v pomyslném kánonu české literatury.

Příspěvek vznikl za podpory MŠMT ČR udělené UP Olomouci (IGA_FF_2020_021) „Bohemistika: Literárně vědné přesahy a interpretace“.

Studie vznikla jako podkladový materiál příslušné kapitoly pro kolektivní monografii Dějiny české literatury v Protektorátu Čechy a Morava, kterou připravuje k vydání badatelský tým ÚČL AV ČR pod vedením Pavla Janouška. V knižním vydání bude ovšem radikálně zkrácena a přepracována. Při její přípravě byl využit bibliografický soupis, který pro interní potřeby projektu vytvořil Michal Jareš.

PRAMENY

BĚLECKÝ, Oldřich

1944 *Ejhle – Fěrtůškovice! Hrst vzpomínek a nálad* (Praha: Jaroslav Salivar)

BERÁNEK, V.

1940 *Jak se stal Honza pánem. Veselá obchodní pohádka pro velké děti o malém disponentovi, který se nebál a nekradl* (Praha: Humoristické listy)

BÍLÝ, Martin

1942 *Neviděli jste Bobíka?* (Praha: Alois Srdce)

1944 *Neposedný klobouk* (Praha: Alois Srdce)

DANDA, Jaroslav

1941 *Dívčí vojna* (Praha: I. L. Kober)

DONÁT, Vladimír

1943 *Člověk je živ ze vzduchu. Román o podivném životě mistra Anachrona a jeho žáka Petra Žejdlase* (Praha: Evropský literární klub)

GRUSS, Josef

1944 *S poctivostí nejdál dojdeš* (Praha: Světový literární klub)

HANUŠ, Otakar

1940 *Poslední Malostráňák* (Praha: Alois Srdce)

JERMAN, Zdeněk

1943 *Rozmarné putování* (Praha: Česká akademie věd a umění)

JÍRA, Martin

1943 *Kroužek Idyla* (Praha: Alois Srdce)

JIROTKA, Zdeněk

1942 *Saturnin* (Brno: Lidové noviny)

1944 *Muž se psem* (Brno: Lidová tiskárna)

JOHN, Jaromír

1940 *Rady snoubencům udílené strýčkem Romualdem* (Praha: J. Otto)

1942 *Dořiní milenci a jiné kratochvíle* (Praha: Družstevní práce)

KAPLICKÝ, Václav

1941 *Červen v Pučálkách* (Praha: J. Voves)

1943 *Něžný manžel* (Praha: Novina)

1943 *To bylo tenkrát* (Praha: J. Voves)

KONRÁD, Karel

1941 *Epištoly k nesmělým milencům* (Praha: Melantrich)

KOPTA, Josef

1939 *Smějte se s bláznem* (Praha: Melantrich)

KUBÍN, Josef Štefan

1941 *Hrozná chvíle* (Praha: Družstevní práce)

1942 *Blesky nad hlavou* (Praha: Družstevní práce)

1944 *Srdce v bouři* (Praha: Fr. Borový)

LANDER, Richard

1939 *Květena středoškolská* (Praha: J. R. Vilímeček)

MACEK, Miroslav

2017 *Saturnin se vrací* (Praha: XYZ)

MRÁZ, Stanislav

1997 *Konec Polyphéma; Balada o srdci utřzněném; Vlasy Bereniky; Silná v zoologii; Oinomatopoeios; Legenda báby loutek; Masopust u skřítků; Petr, principál; Cervantes; Stržžený Parnass; Heliobabal* (Brno: Větrné mlýny)

NEFF, Vladimír

1940 *Před pultem a za pultem* (Praha: Alois Srdce)

OBROVSKÝ, Jakub

1940 *Vo tem Trósilovým praseti a hiný věce, příběhe a sne, z péra Ferdynanda Fókala* (Praha: Melantrich)

PECKA, Dominik

1943 *Umění stárnouti za školou* (Praha: Vyšehrad)

PROCHÁZKA, Alois V.

1944 *Veselá Haná. Dež se naši sódijó* (Olomouc: A. Procházka)

RADA, Vlastimil (i. e. POLÁČEK, Karel)

1941 *Hostinec U Kamenného stolu* (Praha: Fr. Borový)

RACHLÍK, František

1940 *I dež to pámbu, holenkové* (Praha: Julius Albert)

1940 *Pozdrav pámbu, pane Randák* (Praha: Julius Albert)

SVATÁ, Jarmila

1944 *Petr zbláznil město* (Praha: Melantrich)

ŠMEJC, Vítězslav

1941a *Tygr jede k moři* (Praha: Šolc a Šimáček)

1941b *Tygr za polárním kruhem* (Praha: Šolc a Šimáček)

ŠTEMBERA, Jaroslav

1939 *Škola kozla zbavená. Rok študáckého života* (Praha: Alois Srdce)

TROJAN, Josef

1943 *Chudí boháči* (Praha: J. R. Vilímek)

VAVŘINCOVÁ, Fan

1941 *Sladká dívka* (Praha: Alois Srdce)

1942 *Zkuste to s motýly* (Brno: Joža Jícha)

ZÝBAL, František

1940 *Strýček Pleva a jiné slovácké humoresky* (Olomouc: Družina literární a umělecká)

1941 *Malovaná mládež. Humoresky ze života slováckých junáků* (Olomouc: Družina literární a umělecká)

ŽÁK, Jaroslav

1939 *Pan Posleda, přítel študáků* (Praha: Melantrich)

1939 *Vydržte až do finišu!* (Praha: Karel Hynek)

1940 *Svět se mění nenápadně* (Praha: Karla Kolářová)

1943 *Oheň* (Praha: Melantrich)

1945 *Bavíme se ušlechtilě* (Praha: Alois Hynek)

ŽÁK, Jaroslav – SUP, František

1941 *Hvězdy nad Roupkovem* (Praha: Melantrich)

LITERATURA

ANTOŠÍKOVÁ, Lucie (ed.)

2017 *Zatemněno. Česká literatura a kultura v protektorátu* (Praha: Academia)

DRDA, Jan (jd)

1940 „Humoristický román malířův“; *Lidové noviny* 48, 1940, č. 491 (27. 9.), s. 7

HÁJKOVÁ, Alena

1999 *Knížka o Karlu Poláčkovi* (Praha: Academia)

JAKUBŮV, František

1944 *Hovory se čtenáři. O krásné české próze 1943* (Praha: Orbis)

JAREŠ, Michal – MANDYS, Pavel

2019 *Dějiny české detektivky* (Praha: Paseka)

MOHN, Volker

2018 *Nacistická kulturní politika v Protektorátu. Koncepce, praxe a reakce české strany*; přeložil Petr Dvořáček (Praha: Prostor)

MUKAŘOVSKÝ, Jan a kol.

1995 *Dějiny české literatury IV. Literatura od konce 19. století do roku 1945* (Praha: Victoria Publishing)

NEJEDLÁ, Jaromíra

1975 *Václav Kaplický. Vypravěč příběhů z nedávné i dávné minulosti* (Praha: Československý spisovatel)

PAPOUŠEK, Vladimír a kol.

2017 *Dějiny „nové“ moderny. Věk horizontál. Česká literatura v letech 1935–1947* (Praha: Academia)

VŠETIČKA, František

1980 *Josef Štefan Kubín* (Praha: Československý spisovatel)

2003 *Kroky Kalliopé. O kompoziční poetice české prózy čtyřicátých let 20. století* (Olomouc: Votobia)

Doc. Mgr. Erik Gilk, Ph.D., erik.gilk@upol.cz, Katedra bohemistiky, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Česká republika / Department of Czech Studies, Faculty of Arts, Palacký University, Olomouc, Czech Republic

Toto dílo lze užit v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.